

ЗАСТОСУВАННЯ ТІЕСНИХ ПОКАРАНЬ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Вовк У.О.,

*студентка 4 курсу Юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника»*

Забезпечення демократії в суспільстві є чи не основним завданням різних інституцій держави. Одним із складових такого забезпечення вважається гарантування закріплених на міжнародному та державному рівнях основоположних прав та свобод людини і громадянина, що є невідчужуваними. Відповідно до цього гідність, честь, права та свободи є непорушними та недоторканими та не можуть бути обмеженими. Будь – які прояви активних дій щодо неповаги та порушення цих прав є такими, що суперечать основоположним та вихідним засадам діяльності держави, яка проголошує себе демократичною та правовою. Окремо слід звернути увагу на кримінально-виконавчу політику у сфері виконання покарань, щодо особливих суб'єктів кримінального провадження – неповнолітніх. Оскільки, це така категорія осіб, що значно відрізняється як у фізичному, психологічному, фізіологічному та моральному розвитку. Сучасний стан злочинності в цілому у світі показує те, що особи віком до 18 років є активними учасниками злочинних дій. Саме тому, держава повинна на належному рівні

забезпечити найоптимальніше покарання, щодо таких осіб. На сьогодні в різних правових системах склалася різна ситуація, щодо механізму притягнення до відповідальності, призначення та відбуття покарання неповнолітніми. Актуальність дослідження підкреслює те, що на сьогодні ряд держав не відмовилися від застосування такого виду покарання як тілесного, що викликало жваве обговорення та ряд дискусій.

Метою роботи є здійснення порівняльного аналізу використання цього виду покарання до неповнолітніх правопорушників у різних країнах та епохах. Також характеристика наслідків та впливу такого покарання на особу неповнолітнього.

Наукове дослідження щодо характеристики особи неповнолітнього правопорушника здійснювало ряд вчених як у сфері матеріального так і процесуального права. Зокрема ними вважаються: А.П.Закалюк, А.П.Зелінський, Т.Л.Кальченко, М.Й. Коржанський, О.Ю. Петечел тощо.

Відповідно до ст. 1 Конвенції ООН про права дитини, яка визнає дитиною кожну людську особу до досягнення 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше [1].

Розкриваючи етимологічне значення словосполучення «тілесне покарання» слід зазначити на тому, що це каральні заходи спрямовані на заподіяння фізичного страждання [2, с. 290-291].

Історія знає багато випадків застосування такого роду покарання. Кожна епоха розвитку держав, різних правових сімей, наклала свій відбиток на правовому закріпленні мінімального критерію віку особи неповнолітнього правопорушника. Також істотний вплив при призначенні покарання мала (-є) стать особи.

Інститут тілесного покарання, черпає свою історію шез минулих тисячоліть.

У 1734 році Указом Анни Іоанівни «Права, названі Магдебургські та Саксонські статuti, за якими судиться малоросійський народ» повинні були перекластись на російську мову та укластись в єдиний кодекс [3, с. 13]. Як результат у 1743 році вже існував проект Кодексу, який визначив основні засади кримінальної відповідальності неповнолітніх [4, с. 8-9]. Артикул 10 вищезгаданого Кодексу розкривав особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб. Там йшлося про те, що неповнолітні (чоловіки не старше 16р., жінки не старше 13р.) – «коли будуть піймані на крадіжці, не віддавались кату», суд на свій розсуд міг застосовувати до них покарання різками. Крім того, батьки зобов'язувались відшкодувати завдані збитки [4, с.431]. Пізніше з кожними десятиліттями вносились зміни та доповнення до видів покарань, що застосовувались, як до неповнолітніх так і до повнолітніх. У відповідні нормативні акти кримінального законодавства закріплювались нові норми, які були

гарантією їх виконання. Спостерігається тенденція відмови від тілесних покарань. Що стосується кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України у цій сфері, слід відзначити те, що вітчизняний законодавець не передбачив такого виду покарання.

Досить поширено тілесні покарання на сьогодні застосовуються у державах мусульманської правової сім'ї (Судан, Саудівська Аравія, Ємен тощо), тобто в тих державах, де пріоритетним є шариатське право, а також колишніх англійських колоніях (Зімбабве, Шрі-Ланка, Нігерія, Сінгапур та ін.). Тілесні покарання можна поділити на: 1) ті, які заздалегідь передбачені (відсікання кінцівок, бичування, покарання категорії кікас), 2) ті, які призначаються на розсуд суду (покарання категорії тазір) і 3) тілесні покарання за законодавством Іраку та Йорданії. Зокрема, КК Йорданії допускає покарання дітей батьками у виховних цілях [5, с.20 -21]. У Катарі вони застосовуються лише до осіб чоловічої статі у віці від 17 до 20 років як альтернатива позбавленню волі. У Зімбабве їх застосування визнавалося неконституційним в 1989 році, проте поправка до конституцією 1992 року знову дозволила їх застосування [6]. Основним джерелом права таких держав вважається Коран та Сунна, чим підкреслюється релігійний характер всього права і законодавства.

На сучасному етапі розвитку правової системи міжнародне право засуджує застосування до неповнолітніх осіб тілесних покарань. Призначення таких покарань у процесі здійснення правосуддя забороняється.

Це підтверджується на рівні норм міжнародних нормативних актів, що за своєю юридичною природою є універсальними, маючи своїм основним спрямуванням забезпечення не порушення прав людини. Зокрема, до них можна віднести: 1) ст.7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права[7]; 2) ст.37(а) Конвенції про права дитини[1]; 3) Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 (Пекінські правила), що забороняють застосування даного покарання, носять лише рекомендаційний характер[8].

Європейський Суд з прав людини дійшов до висновку, що це форма принизливого ставлення та покарання. Для прикладу можна навести конкретну ситуацію, що розглядалася. Справа Тайрер проти Об'єднаного Королівства (Tyger v. United Kingdom). Розглядалось питання про призначення покарання, що відповідає Європейській Конвенції про права людини. Хоча призначене покарання було заборонене в Англії, Уельсі та Шотландії у 1948 році; у Північній Ірландії у 1968 р., справа потрапила на розгляд в суд, у зв'язку зі збереженням такого виду покарання на о. Мен, що хоча не є частиною Королівства, але знаходиться в залежності від Корони. Заявник – Ентоні Тайрер як дитина звернувся у зв'язку з тим, що його було

покарано на острові побиттям різками за незаконний напад. Наслідком тілесного покарання було припухлість шкіри та біль протягом 1,5 тижні після покарання. Суд дійшов до висновку, що особу можна принизити одним лише фактом звинувачення у вчиненні карного злочину. Прокурор острова намагався довести правомірність винесеного вироку підкріплюючись обставинами не обураності місцевого населення такому виду покарання. Суд з акцентував на тому, що громадська думка не має прямого відношення до справи, оскільки публіка могла розглядати покарання як ефективний стимулювальний засіб. Публічність може використатися для кваліфікації покарання як принизливого маючи при цьому пріоритетний характер. «Може бути достатньо цілком того, що потерпілий почувається приниженим у власних очах, навіть якщо це не так в очах інших». Ці дії вважаються інституціоналізованим насильством однієї фізичної особи над іншою (тобто, тобто санкціоноване законом за розпорядженням судових органів держави та здійснене органами поліції. Хоча заявник не зазнав тяжких і довготривалих фізичних наслідків, але до нього ставилися к до об'єкта з боку адміністративних органів, що цим самим порушує принцип гідності та недоторканності особи, що знайшло своє відображення у ст. 3 Конвенції [9], [10].

Одним з перших, хто став говорити про аморальність та неефективності тілесних покарань був англійський філософ Ієремія Бентам (1748-1832). Він звертав увагу на те, що навіть якщо кількість належних засудженому ударів чітко зафіксовано в законі, їх реальна сила цілком залежить від ката, який може бути підкуплений, в результаті чого злочинець буде покараний не пропорційно тяжкості свого злочину, а у відповідності зі своїм майновим становищем.

Розглядаючи цю проблемну ситуацію в епоху ХХІ століття, слід наголосити на ряді характерних обставин, які зумовлюють засудження тілесного покарання, як щодо неповнолітніх, а також повнолітніх осіб.

Ними можуть вважатися:

1. пропаганда законності застосування тортур і насильства;
2. невідповідність покарання міжнародним стандартам з охорони прав та свобод людини і громадянина;
3. зазнання потерпілим фізичного болю та страждань;
4. порушення недоторканності особи;
5. має своїм спрямуванням приниження честі та гідності суб'єкта;
6. негативний психологічний вплив на особу, що може виступати детермінантом злочинності з боку неї у майбутньому;
7. підірвання репутації потерпілого в очах оточуючих (родичів, друзів, знайомих);
8. невідповідність тяжкості покарання характеру вчиненого діяння;

9. порушення невід'ємних та природних прав дитини;
10. як передчасний наслідок смерті (у разі перевищення повноважень виконавцем покарання);
11. нівелювання статусу неповнолітнього, як особливої категорії осіб.

Дана класифікація не є універсальною чи єдиною, а тільки є спробою виокремити негативність такого виду покарання. Вона носить виключно індивідуальний характер.

Отже, підсумовуючи вище викладене, відзначаємо доцільність не закріплення нашою державою такого виду покарання. Як наслідок, активний розвиток правових інституцій держави та підтримання демократії щодо цього питання. Слід відзначити, що КК України і КВК України, містить перелік видів покарань та порядок їх реалізації, щодо неповнолітніх осіб. Також відбулось історичне реформування кримінального процесуального законодавства шляхом прийняття у 2012 році КПК, де виокремлено основні тенденції та напрями розвитку ювенальної юстиції. Такі дії, підкреслюють відповідність законодавства універсальним міжнародним стандартам та гарантують механізми забезпечення основоположних, невід'ємних прав неповнолітніх осіб правопорушників.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – 1989. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Телесные наказания // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. И 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
3. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року. За заг. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: І-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1996. – 546 с.
4. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія / В. М. Бурдін. – К. :Атіка, 2004. – 240 с.
5. Рамез Ахмед Элайди. Наказание по уголовному праву арабских стран : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право /Рамез Ахмед Элайди ; Науч. Рук. И. Д. Козочкин. – М.,2002. -30с.
6. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть / под общ. Ред. С. П. Щербы. — М.: Юрлитинформ, 2009. — С. 412. — 448 с.

7. Міжнародни пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – 1966. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») [Електронний ресурс]. – 1985. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
10. Tyrer v. United Kingdom 2 EHRR 1. Judgement of the European Court of Human Rights. 25 April 1978.

Науковий керівник: Заступник директора Юридичного інституту, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Микитин Юрій Іванович.